

AMALIY MASHG'ULOTLARNI KASBIY TA'LIMDA TASHKIL ETISHNING SAMARALI USULLARI

Axmadjonova Shaxnozaxon Shavkatovna

Marg'ilon shahar 1-son texnikumi bo'lim boshlig'i

Annotatsiya

Mazkur maqolada kasbiy ta'lim tizimida amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishning nazariy-metodologik asoslari hamda ularning ta'lim sifati va bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetentligini shakllantirishdagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, dual ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, loyiha metodi, keys texnologiyasi, simulyatsion o'qitish hamda raqamli ta'lim platformalaridan foydalanishning afzalliklari ochib berilgan. Muallif tomonidan kasbiy ta'lim amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy ta'lim, amaliy mashg'ulot, kompetensiya, dual ta'lim, interfaol metodlar, loyiha metodi, innovatsion pedagogika, kasbiy kompetentlik, ishlab chiqarish integratsiyasi.

Аннотация

В данной статье научно проанализированы теоретико-методологические основы организации практических занятий в системе профессионального образования, а также их роль в повышении качества образования и формировании профессиональной компетентности будущих специалистов. Кроме того, раскрыты преимущества использования дуального образования, компетентностного подхода, метода проектов, кейс-технологий, симуляционного обучения и цифровых образовательных платформ. Автором разработаны научные предложения и рекомендации, направленные на совершенствование практической подготовки в системе профессионального образования.

Ключевые слова: профессиональное образование, практические занятия, компетенция, дуальное образование, интерактивные методы, метод проектов, инновационная педагогика, профессиональная компетентность, интеграция с производством.

Abstract

This article provides a scientific analysis of the theoretical and methodological foundations of organizing practical training in the vocational education system and examines its role in improving the quality of education and developing the professional competencies of future specialists. Furthermore, the advantages of implementing dual education, the competency-based approach, project-based learning, case-study technology, simulation-based instruction, and digital educational platforms are highlighted. The author also proposes scientific recommendations and practical suggestions aimed at improving practical training within the vocational education system.

Keywords: vocational education, practical training, competency, dual education, interactive teaching methods, project-based learning, innovative pedagogy, professional competence, industry integration.

Globallashuv jarayonlari, raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi hamda mehnat bozorida malakali mutaxassislariga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi kasbiy ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi vazifalarni qo'ymoqda. Zamonaviy ishlab chiqarish korxonalari nafaqat nazariy bilimga ega, balki murakkab texnologik jarayonlarni mustaqil boshqara oladigan, muammoli vaziyatlarda oqilona qaror qabul qiladigan hamda innovatsion fikrlash kompetensiyasiga ega mutaxassislarni talab etmoqda. Mazkur ehtiyoj esa kasbiy ta'lim muassasalarida amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish metodologiyasini tubdan takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Bugungi kunda kasbiy ta'lim sifati, avvalo, amaliy tayyorgarlik darajasi bilan baholanmoqda. Chunki ishlab chiqarish amaliyoti bilan uzviy bog'lanmagan nazariy bilim mutaxassisning kasbiy faoliyatida yetarli samara bermaydi. Shu sababli amaliy mashg'ulotlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish ta'lim samaradorligini belgilovchi strategik omillardan biri hisoblanadi.¹

So'nggi yillarda O'zbekistonda kasbiy ta'limni modernizatsiya qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlarda ishlab chiqarish va ta'lim integratsiyasini kuchaytirish, dual ta'lim tizimini joriy etish, kompetensiyaviy yondashuvni keng tatbiq etish hamda ta'lim jarayonini xalqaro standartlarga moslashtirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilanmoqda. Ushbu islohotlarning muvaffaqiyati esa ko'p jihatdan amaliy mashg'ulotlarning mazmuni, metodik ta'minoti va tashkiliy mexanizmlariga bog'liqdir.² Pedagogika fanida amaliy o'qitish metodlari ko'plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan bo'lsa-da, raqamli transformatsiya sharoitida amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishning innovatsion mexanizmlari, sun'iy intellekt texnologiyalari, virtual laboratoriyalar va simulyatsion platformalardan foydalanish masalalari hali ham chuqur ilmiy izlanishni talab etmoqda. Mazkur maqolada aynan ushbu muammolar tizimli tahlil qilinib, ularning ilmiy-amaliy yechimlari asoslab beriladi.

Muallifning fikricha, amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishda an'anaviy "o'qituvchi-tinglovchi" modelidan "hamkorlikdagi kasbiy faoliyat" modeliga o'tish zarur. Bunda ta'lim oluvchi tayyor bilimni o'zlashtiruvchi emas, balki real kasbiy vaziyatlarni tahlil qiluvchi, mustaqil qaror qabul qiluvchi hamda kasbiy muammolarni ijodiy hal etuvchi faol subyekt sifatida shakllanishi lozim. Aynan shu yondashuv XXI asr kompetensiyalarini rivojlantirishning eng muhim pedagogik sharti hisoblanadi. Kasbiy ta'lim tizimining bosh maqsadi mehnat bozori talablariga javob beradigan, mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy texnologiyalarni puxta egallagan va kasbiy faoliyatni samarali tashkil eta oladigan raqobatbardosh mutaxassisni tayyorlashdan iborat. Mazkur maqsadga erishishda amaliy mashg'ulotlar o'quv jarayonining markaziy tarkibiy qismi hisoblanadi. Chunki amaliy mashg'ulot nazariy bilimlarni real kasbiy vaziyatlarda qo'llash, kasbiy ko'nikma va malakalarni shakllantirish hamda kompetensiyalarni rivojlantirishning eng muhim pedagogik vositasidir.³

Pedagogika fanida amaliy mashg'ulotlar "bilim-ko'nikma-malaka-kompetensiya" uzviyligini ta'minlaydigan didaktik jarayon sifatida e'tirof etiladi. Zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvga ko'ra, ta'lim natijasi faqat o'zlashtirilgan bilim hajmi bilan emas, balki ta'lim oluvchining ushbu bilimlardan kasbiy faoliyatda samarali foydalana olish darajasi bilan baholanadi. Shu jihatdan amaliy mashg'ulotlar kasbiy ta'limning mazmunini real ishlab chiqarish ehtiyojlariga yaqinlashtiruvchi asosiy mexanizm vazifasini bajaradi.⁴

Bugungi kunda rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, amaliy mashg'ulotlarning samaradorligi uchta asosiy omilga bog'liq: birinchidan, ta'lim mazmunining mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg'unligi; ikkinchidan, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish; uchinchidan, ta'lim muassasalari hamda ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi uzviy hamkorlikning

mavjudligidir. Mazkur omillarning uyg'unligi bitiruvchilarning kasbiy moslashuv jarayonini tezlashtiradi hamda ularning bandlik darajasini oshiradi.⁵

Kasbiy ta'lim metodikasida amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishning an'anaviy shakllari bugungi kun talablarini to'liq qondira olmayapti. Ko'plab hollarda mashg'ulotlar tayyor algoritmlarni takrorlash bilan cheklanib qolmoqda. Natijada ta'lim oluvchilarda mustaqil tahlil qilish, muammoli vaziyatlarni hal etish va ijodiy qaror qabul qilish kompetensiyalari yetarli darajada shakllanmaydi. Muallifning nazarida, amaliy mashg'ulotlarning mazmuni reproduktiv faoliyatdan produktiv va kreativ faoliyatga yo'naltirilishi zarur.

Kasbiy ta'lim amaliyotida o'qitish samaradorligi tanlangan metodlarga bevosita bog'liq. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim oluvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirishga xizmat qiladi. Shu sababli amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishda interfaol metodlardan kompleks foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida kasbiy ta'lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikni kengaytirish hamda mehnat bozori ehtiyojlariga mos mutaxassislar tayyorlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilangan. Mazkur yondashuvning amaliy natijasi sifatida professional ta'lim muassasalarida korxonalar bilan hamkorlikda tashkil etilayotgan amaliy mashg'ulotlar soni va sifati izchil ortib bormoqda.⁸

Muallifning fikricha, dual ta'limni joriy etishda faqat amaliyot muddatini ko'paytirish yetarli emas. Eng avvalo, o'quv rejalari, fan dasturlari va baholash mezonlari ishlab chiqarish korxonalari ishtirokida qayta ko'rib chiqilishi zarur. Bundan tashqari, har bir amaliy mashg'ulot yakunida talabanning kasbiy kompetensiyalari mezonli baholash asosida tahlil qilinishi maqsadga muvofiq.

Kasbiy ta'lim muassasalari faoliyatini o'rganish shuni ko'rsatadiki, ayrim hollarda amaliy mashg'ulotlar ishlab chiqarish texnologiyalarining zamonaviy talablari bilan to'liq uyg'unlashmagan. Natijada bitiruvchilar korxonalarda qo'llanilayotgan yangi texnika va texnologiyalarni o'zlashtirishda muayyan qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Shu sababli o'quv ustaxonalari va laboratoriyalarni zamonaviy uskunalar bilan jihozlash, raqamli boshqaruv tizimlari hamda avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish elementlarini o'quv jarayoniga keng joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

To'rtinchi sanoat inqilobi sharoitida raqamli texnologiyalar ta'lim tizimining ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda. Sun'iy intellekt, virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR), bulutli texnologiyalar, IoT (Internet of Things) hamda raqamli laboratoriyalar amaliy mashg'ulotlarning mazmunini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Virtual laboratoriyalar yordamida talabalar qimmat uskunalarsiz ham murakkab texnologik jarayonlarni modellashtirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bunday yondashuv xavfsizlikni ta'minlash bilan bir qatorda o'quv xarajatlarini ham sezilarli darajada kamaytiradi. Ayniqsa, texnik yo'nalishlarda simulyatsion dasturlar orqali yuzlab amaliy vaziyatlarni takroriy bajarish imkoniyati kasbiy mahoratning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.⁹

Ilmiy taklif va tavsiyalar

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Amaliy mashg'ulotlar ulushini kasbiy fanlar bo'yicha bosqichma-bosqich 60–70 foizgacha oshirish.
2. Har bir professional ta'lim muassasasini kamida 10 ta tayanch korxona bilan uzoq muddatli hamkorlik shartnomalari asosida bog'lash.
3. Raqamli laboratoriyalar va virtual simulyatsiya markazlarini tashkil etish.

4. Ish beruvchilarni amaliy mashg'ulotlarni baholash jarayoniga jalb etish.

5. Kompetensiyaga asoslangan elektron portfolio tizimini joriy etish.

Ushbu takliflarning izchil amalga oshirilishi kasbiy ta'lim tizimining xalqaro raqobatbardoshligini oshirishga, bitiruvchilarning bandlik darajasini yuksaltirishga hamda ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Euler D. Germany's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries? Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2013. – P. 15–32.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining professional ta'lim tizimini takomillashtirishga oid normativ-huquqiy hujjatlari hamda "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020–2025.

3. OECD. Preparing Vocational Teachers and Trainers for the Future. Paris: OECD Publishing, 2021. – P. 44–67.

4. Tolipov O', Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2019. – B. 118–126.

5. Muslimov N.A. Kasb ta'limi metodikasi. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021. – B. 95–108.

6. UNESCO. Strategy for Technical and Vocational Education and Training (TVET) 2022–2029. Paris: UNESCO Publishing, 2022. – P. 18–31.

7. Bender W.N. Project-Based Learning: Differentiating Instruction for the 21st Century. Thousand Oaks: Corwin Press, 2012. – P. 35–56.